

TİYATRO

Fransa

Avignon'da Goethe

Tiyatro yazarımız Lâtfi Ayın Avignon Festivaline ait izlenimlerinin ikincisi aşağıdadır.

Otuzaltı yıl önce birkaç gün geçirdiğim tek otelli küçük Avignon kasabası, şimdi, Rhône kıyısının en canlı, en kalabalık şehirlerinden biri olmuş. Maden sanayiinden mensucat ve gıda sanayiine, kâğıt ve kundura fabrikalarından kimyasal maddeler fabrikalarına varıncaya kadar yeni çağların ekonomik gelişmelerine ayak uydurmuş 75 bin nüfuslu bir şehir. Ama belibaşlı caddesi ve eski sokakları, çoğu XIV. yüzyıldan kalma yapıların, kiliselerin ve manastırların tarihi güzelliklerini bozacak bir "imar" salgınına kurban edilmemiş. Bu tarihi yapılar içinde en önemlisi de, 1309'dan 1370'e kadar Vatikan'ın yerini almış olan Papalar Sarayı. Gotik taşra mimarisinin bu heybetli eserini vaktiyle gezerken, ziyaretçilere bir aktör edasıyla tiradlar çeken yaşlı -ve tarih meraklısı- bir müze muhafızını zevkle dinlediğimi hatırlıyorum. Otuzaltı yıl önce bize uzun uzun anlattığı o çıplak, yıkık -dökük "Şeref Avlusu"nda şimdi Jean Vilar, modern tekniğin en güzel açıklama amfilerinden ve sahnelerinden birini kurmuş. Çelik borulardan örülmüş bir iskele üzerinde yükselen bu amfi, hafif plâstikten -rahat ve arkahlıklı- koltuklarına 3200 seyirci alabiliyor.

Yaprakların bile kimildamadığı çok sıcak bir Temmuz gecesi, bu sahne üzerinde seyrettiğimiz ilk oyun Goethe'nin, bizde değil, Fransada, hattâ Almanyada, pek bilinmeyen ve hiç oynanmayan bir eseri oldu: "Duyarlığın Zaferi - Der Triumph der Empfindsamkeit". Fransada, şimdi ilk defa Avignon Festivalinde oynanan bu 6 tablolu "dramatik kapris", romantizmin feerik bir hicvi. "Werther"den üç yıl sonra yazılmış, 1777'de Weimar'da oynanmış olan bu oyununda Goethe, istemeden ortaya çıkarmış olduğu aşırı duyarlılık modasını gülünç yönlerini sahne ışıklarını çıkarıyor. Sevdiği güzelin peşisıra her yere götürdüğü- kuklasına aşık olan -ve "canlı"sını "kukla"sına tercih eden- bir prensin fantastik öy-

küsünü, kır eğlencelerinin gözahıcı sahne hünerbazlıklarıyla süsleyerek, Rousseau hayranlarının kapıldıkları el değmemiş tabiat sevgisinin ince bir karikatürünü çiziyor.

Lavelli'nin zaferi

Zaman aşımına uğramış böyle bir oyunu bugünün seyircisine kabul ettirebilmenin tek yolu, eserdeki alay ve hiciv unsurlarını en iyi şekilde değerlendirmek ve temsilin bütününe bir yaz bayramının sürüklüleyici neşesini sindirebilmekle mümkündür. Oyunu sahneye koyan Jorge Lavelli, son yıllarda kendisinden çok söz edilen, bu arjantinli genç rejisör de öyle yapmış. Michel Raffaelli'nin -kazanılan başarıda çok büyük payı olan- nefis dekorları, o muazzam sahneyi bir renk deniziyle kaplayan balonları, kameryeleri, şeffaf kostümleri içinde, yirmiden fazla oyuncu, keman ve flüt sesleri arasında dans ederek, şarkı söyliyerek bir karnaval havası yaratıyor. Shakespeare'in masal komedilerini hatırlatan, cümbüşlü bir oyun çıkarıyorlar. Bellibaşlı rollerde Alain Moffet (Kral) ile Françoise Brion (Kraliçe) ve Philippe Avron (Prens Ornaro) nun -canlandırdıkları kişilerle alay eder gibi- hesaplı aşırılıklarla bezenmiş tatlı oyunları, kalabalık sahnelerin sürüklüleyici muvmanlarına ayrı bir çekicilik kazandırıyor. Böylece, Festivalin açış oyunu olan Goethe'nin

bu unutulmuş komedisi, "Duyarlığın Zaferi", Jorge Lavelli'nin zaferi oluyor. Oyun bittiği zaman kopan ve sonu gelmeyen alkışlar, 3000 seyircinin tempo tutarak adını tekerarladığı, arjantinli rejisör sahneye çıkmadan kesilmedi.

Ertesi sabah, bu güzel başarının sahibini daha yakından tanımak -ve dinlemek- fırsatı çıktı. "Times" adında Festivali izlemeğe gelmiş olan dostumuz Ossia Trilling'in arabasına atılarak, Avignon tepelerinde oturduğu bağ evine gittik. Bir asma çardağının altında, ondan fazla gazeteci etrafını sarmıştı. Jorge (Horge) Lavelli, otuzbeş yaşından da küçük gösteren, sevimli bir delikanlı. Arjantinde küçük bir tiyatronun aktör - yöneticisiyken, Gençlik Tiyatroları Yarışmasında birincilik ödülünü kazanınca, Paris'te kalmış, ilk büyük başarısı da Gombrowicz'den sahneye koyduğu "Evlence" olmuş. Şimdi, Paris sahnelerinin en gözde sahneye koyucularından biri.

Yeni görüşler

Jorge Lavelli, güney amerikalıların tatlı ispanyol şivesiyle -ve rejilerine hakim olan coşkunlukla- konuşuyor :

"- Bütün üzüntüm, Avignon'da yeteri kadar prova imkânı bulamamış olmamız. Goethe'nin oyunu çok hareketli, teferruatına kadar önemli âyarlanması gereken bir oyun. Çok serbestçe düşünülmüş, rahat, hoş, değişik üslûplara kaçmayı bile göze alarak yazılmış bir fantezi. Açıkavaya uygun düştüğü için üzerinde zevkle çalıştım. Ben de rejisi

Avignon Festivalinde "Duyarlığın Zaferi"
Goethe'nin kalemile "Werther" in hicvi

TIYATRO

çalışmalarımı 'humanité'si olan son-suz bir serbestlik içinde yapmak isterim. Bu serbestliği, unutulmadık, beklenmedik reaksiyonlara, iç yaşama ulaşmak için zorunlu buluyorum.

Benim çalışma tarzım, iki esas unsur üzerinde toplanır: 'konuşma' ile 'davranış'ın hareket halinde birleşmesi. 'Konuşma' derken başka bir dil, başka bir ifade şekli aradığımı anlatmak istiyorum. Müzik ve Dans gibi, Tiyatro da yeni bir dil bulmalıdır. Yeni kelimeler değil, ama eski kelimelere yeni bir söyleyiş getirmelidir. Bu araştırmanın anlamı, bence, aktöre müzisyenin dilini benimsetmektir. Bir metnin müzikal kompozisyonu psikolojik yapısı kadar önemlidir. Bir oyun, herşeyden önce, seyredilen bir metindir: işitilen, anlaşılan, bakılan bir metin.

Araştırmalarımda, önce, metnin anlamını duyuracak susuşları, ritimleri, intonation'ları keşfetmeğe çalışırım. Sonra, ifade bakımından, kişiler arasındaki ilişkileri kuran duygu çatışmasının gücünü, şiddetini. Bir jest, kimi zaman uzun bir tiraddan daha ifadelidir. Aynı şekilde, kimi zaman bir haykırış, özel bir intonation, düşünce yoluyla varılacak bir gerçeği, yahut bir ruh halini, derhal ön plâna geçirebilir.

Ben aktörden, işin 'kolay'ına kaçmaması için, suni bir oyunla çalışmaya başlamasını isterim. 'Yapmacık'ın da iyi yönleri vardır. İnsana eski formüllerden kurtulmak, kimi zaman da hiç beklenmedik ifade şekillerini bulmak fırsatını verir. Ama 'yapmacık'la 'sahte'yi kasdetmiyorum tabii. Her intonation'un, her haykırışın, fısıltı halinde söylenen her cümlemin altında derin bir inanış yatmalı. Yapmacığın hakikati inanişta ve isyandadır. Hatta, belki de, sadece isyana inanişta.

Sahneye koyma işi, Tiyatroda, herşeyden önce mânevî, ahlâki bir sorumluluk yüklenmek demektir. Sahneye koyucu, kişiliğini şeffaf bir şekilde duyurarak, bütün bu araştırmaları yaptığı, bu sonuçlara varabildiği zaman, ancak o zaman faydalıdır, gereklidir. Aksi halde kendisinden pekâlâ kolayca vazgeçilebilir."

Unutulmaz bir "Medea"

Avignon'da gördüğüm ikinci oyun, Seneca'nın "Medea"sı oldu. Jean Vauthier'nin yeni adaptasyonundan oynanan bu yirtici tragedyanın

müziğini yunanlı besteci Xenakis yapmış, rejisiyle dekorlarını da gene Jorge Lavelli ile dâhi dekoratörü Raffaelli.

Lavelli'ye göre, Seneca'nın "Medea"sı, aynı temayı işleyen tragedyanın en güçlü, en zalim ve en "beşeri" olanı. Euripides'in düşüncesini yakından izlemekle beraber eserine, aşırı duyguların keskinliğini son haddine vardırın varyantlar katmıştır. Özellikle, çocuklarını kendi elleriyle boğan Medea, bir tragedya kahramanı olarak, birbirine zıt duyguların -nefretle aşkındoruğunda, insanüstü bir boyut kazanır.

Lavelli, Euripides'dekin tersine, erkeklerden ibaret olan ve Medea'ya karşı Jason'u tutan Koro'ya, çok defa soyut bir karakter vermeğe özenen geleneği yıkarak,

kesin davranışlarla, dramatik aksiyonun içinde daha anlamlı bir varlık kazandırmış. Böylece, akıl ve mantıkla ihtiras arasındaki sürekli çatışma daha belirli bir şekil, eser de daha sarsıcı bir ifade almış. Ama bütün bunlar, başrolde Maria Casarès'in, bu yaman sanatçının o kudretli oyununda, 3000 seyircinin nefesini kesen o derin iç yaşamasında, hele o hârikulâde sesinde antik tragedyanın asıl özünü bulmasa, bilmem, birşey ifade eder miydi? Sanmıyorum! O koca amfiyi yerinden oynatan bu unutulmaz "Medea" temsilinden çıkarken şuna inamıyorum ki Maria Casarès, Mari-ka Kotopolinin ölümünden sonra, tragedyanın bu "kutsal canavar"ları için, dünya sahnelerinin eşine pek az rastlanan mucize kadımlarından biridir.

REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERİ
DEĞERLENDİRİN!

**'BASIN'
ILAN KURUMU**

TURT İÇİ VE TURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN

HİZMETİNİZDEDİR

Genel Müdürlük :

Çengelçiu, Türkocagi, Caddesi, No:1

İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telex/ adresi : BASINKURUMU

(Basın A: 21125) — 336